

Yakup Kadri'nin Eserlerinde Anadolu İnsanı ve Temizlik Sorunu

H. Harika Durgun*

Önceleri "sanat şahsî ve muhteremdir" düsturunu benimseyen ve Fecr-i Âti topluluğuna katılan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ferdîyetçilikten sıyrılarak toplum meselelerine yönelmiş ve Milli Edebiyat akımının önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Edebiyat hayatına tiyatro, mensur şiir tarzındaki yazılarla başlayan Yakup Kadri, hikâye, roman ve anı türünde yazdığı eserlerle kendisinden söz ettirmiştir.

Biz bu bildirimizde Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hikâyelerinde ve romanlarında karşımıza çıkan Anadolu köylüsü ve köy hayatına ait izlenimlerini "temizlik problemi" açısından ele alacağız. Yakup Kadri'nin köy insanını fiziksel açıdan nasıl değerlendirdiğini, köy tasvirlerinde köyün hangi özelliklerine dikkat ettiğini göstermeye çalışacağız. Yakup Kadri'nin köye ve köylüye bakışında yetiştiği aile çevresinin ve içinde bulunduğu sosyal ve siyasi ortamın etkisi olduğunu da hatıralarından istifade ederek vermeye çalışacağız.

Bilindiği gibi edebiyat sosyolojisinin amaçlarından biri yazar sosyolojisinin edebiyat eseriyle olan bağlantısını ortaya koymaktır. Özellikle yazarın sosyal kökeni, aile çevresi, ekonomik durumu hakkında toplanan birtakım bilgiler, yazarın edebî eserleriyle karşılaştırıldığında edebiyat araştırmacısına bir kolaylık sağlayabilir. İşte bu noktada "Yakup Kadri gibi, roman tekniği bakımından realist olmakla birlikte eserlerinde kendi iç dünyasını ve duygularını yansıtmaması bakımından sübjektif olan bir yazarın eseri söz konusu olduğunda yazardan hareketle esere veya eserden hareketle yazara dönük değerlendirmeler yapmak mümkün ve hatta kaçınılmazdır"¹ görüşünü kabul edebiliriz. Buna ek olarak kendi hayatı ile eserleri arasında bir ilişki olduğunu itiraf eden Yakup Kadri, "çocukluğumuzdan beri görüp

---

* H. Harika Durgun,
Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi, İzmir.
harika.durgun@hotmail.com

¹ Fazıl Gökçek, "Yaban Romanında Yabancılaşma", *Türk Yurdu*, S. 168, Ağustos 2001, s. 33-38.

geçirdiğimiz olaylar, tanıdığımız kimseler, seyrettiğimiz manzaralar”ın² eserin malzemesini ortaya çıkardığını söyler.

1889 yılında Mısır’da doğan Yakup Kadri, küçük yaşta ailesiyle birlikte Manisa’ya gelerek çocukluğunun bir kısmını burada geçirmiştir. Yakup Kadri, baba tarafından Manisa’nın tanınmış Karaosmanoğlu ailesine mensup olup, anne tarafından da Mısır sarayına mensuptur. Kendisi “devlet düşkünü bir aile çevresi içinde”³ büyüdüğünü söyleyerek yetiştiği sosyal muhit hakkında bize bir fikir verir. Niyazi Akı da Yakup Kadri’nin çocukluk dönemi ve özellikle köylü çocuklarıyla olan ilişkisini ağa-köylü ilişkisi içerisinde değerlendirir:⁴

“Yazın köylü çocuklarıyla, köy havası içinde geçirdiği bu yıllar, onun, mahallî hayatı tanımaya, tabiat duygusu bulmasına şüphesiz yardım etmiştir; lâkin, Yakup Kadri, varlıklı, evine kitap girmiş, devrin hiç değilse edebî kültürüne aşina bir aile kucağında yetişmiştir. Köylü çocuklarıyla münasebetini de nihayet bir ağazadenin münasebeti derecesinde kabul etmek yerinde olur.”

Hatıralarında babasını hâl ve hareketleri, konuşma tarzı bakımından kaba ve görgüsüz biri olarak anlatan Yakup Kadri, onu “üst baş temizliğiyle, terbiye, düzen, disiplin meselelerini her şeyin fevkinde tutan”⁵ annesine yakıştıramaz. Hayatı boyunca annesine hayranlık duyan Yakup Kadri, “çirkin şeylere karşı daima gönül bulantısı duymuştur”.⁶ Yakup Kadri, hatıralarında, Fevziye Mektebi’ne giderken, yolda gördüğü çirkin manzaraları ayrıntılarıyla anlatır ve taşranın bakımsızlığına ve pisliğine dikkat çeker. Yazarın hatıralarında önemli bir yer tutan bu husus, daha sonra onun hikâye ve romanlarındaki çevre tasvirlerinde tekrar karşımıza çıkar:⁷

“Evvelâ, ortasından çirkef suyu akan sokağımızın Arnavut kaldırımını yokuşunu tırmanıyor; sonra viran bir evin köşesini dolanarak Kışla meydanının yıkık setine çıkıyor, bu seti geçer geçmez de kendimi, ilk merhale olarak, ıssız bir hapisane binasının önünde buluyordum: Bir müddet, bana pek uzun ve sıkıntılı gelen bir müddet, bunun boz renkli yüksek kerpiç duvarları boyunca yürüyordum.”

² Y. K. Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim yayınları, İstanbul 2003, s. 240. Yakup Kadri’nin romanları ile hayatı arasındaki ilişki için bk. Sema Uğurcan, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet”, *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1989, s. 205-218.

³ Y. K. Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim yayınları, İstanbul 2005, s. 12.

⁴ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan, Eser, Fikir, Üslup*, İletişim yayınları, İstanbul 2001, s. 16.

⁵ Y. K. Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim yayınları, İstanbul 2005, s. 81.

⁶ Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim yayınları, İstanbul 1989, s. 26.

⁷ Y. K. Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim yayınları, İstanbul 2005, s. 24-25.

Ev ile okul arası bu yolculuğu "tatsız yolculuk" olarak nitelendiren Yakup Kadri, okul kapısından içeri girdiğinde başka bir tatsız, tiksindirici durumla karşılaşır. Ona göre okulun hademesi, okulun kendisi ve öğrencileri temizlikten yoksundur, kötü kokuyorlardır. Dolayısıyla Yakup Kadri'nin köy insanında ve köy hayatında dayanamadığı başka bir husus da "koku"dur.⁸

"Bizim umumi abdeshanenin kokusu onun üstüne öyle bir sinmişti ve her vakit ıslak duran ellerinde öyle tiksindirici bir yapışkanlık vardı ki, dostça da olsa düşmanca da olsa, bana yaklaşıp yüzümün herhangi bir noktasına dokunması beni çileden çıkarmak için yeter artardı.(...) Ben buranın yalnız pisliğinden, mundarlığından mustarıptım. Her sabah, -belki doğdukları günden beri vücutları sabun ve su yüzü görmemiş- üstleri başları pejmürde ayakları çıplak bir alay çocukla tıklım tıklım dolu sınıftan içeri girince bir boğucu gazla tıkanır gibi olarak kendimi yere düşmekten güç tutar ve sendeleye sendeleye sırama geçip oturduktan sonra da uzun bir müddet gönül bulantılarımı bastırmak, baş dönmelerimin önünü almak gayretiyle kıvrım kıvrım kıvranırdım. (...) lâkin öğle paydosu gelip de mektep binasının bodrum katındaki yemekhaneye indiğim zaman gönül bulantılarım yeniden tepirdi. Bir geniş ahır andıran bu yerde, çok defa, gübre kokusuna rahmet okutur, mahiyeti şüpheli bir acayip taaffün vardı. O kadar inatçı ve sinsi bir taaffün ki, sefertasının sımsıkı kapalı madenî kaplarından içeri sızarak kuru köftelerimi söğüş etlerimi veya zeytinyağlı dolmalarımı birer kurumuş fare leşine çevirirdi. O vakit, ben, bütün açlığıma rağmen bunların hiçbirine el süremez, melûl melûl önüme bakar kalır, bazen de gözyaşlarımı tutamayarak sessiz sessiz ağlardım."

Bu satırlardan anlaşıldığı üzere Yakup Kadri'nin çocukluk dönemine ait hatıraları ile eserleri arasında bir bağlantı kurulabilir. Taşra hayatına ve ona ait her şeye olumsuz bir gözle bakan Yakup Kadri, bu bakışını hikâye ve romanlarında da hissettirmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan hikâyeleri daha sonra *Bir Serencam* (1914), *Rahmet* (1922), *İzmir'den Bursa'ya* (1922), *Milli Savaş Hikâyeleri* (1947) ve *Hikâyeler* (1985) adlarını taşıyan kitaplarda toplanmıştır. Toplam elli sekiz hikâyesi bulunan Yakup Kadri'nin Anadolu köylüsüne ve köy hayatına dair konumuzla ilgili hikâyelerinin yanı sıra özellikle aydın-halk çatışmasını ele aldığı *Yaban* romanında da köye ve köy insanına dair izlenimlerini görebiliriz.

---

⁸ *age.*, s. 25-26.

Yakup Kadri'nin köye ve köylüye bakışı ile sosyal olaylar arasında bir bağlantı kurulduğunda hikâye ve romanlarını "Milli Mücadele Öncesi", "Milli Mücadele Dönemi", "Milli Mücadele Sonrası" olmak üzere üç grupta değerlendirebiliriz.

Yakup Kadri, *Bir Serencam*'da yer alan "Baskın" hikâyesinde Manisa tahrirat başkâtibi Hilmi Efendi'nin başından geçen bir olayı anlatır. Hikâyede mekân ile kişilik arasındaki zıtlığı vurgulayan yazar, Hilmi Efendi'nin tren istasyonunda karşılaştığı "uzun püsküllü, poturlu ve heybeli" Rum köylülerin hem sigara dumanıyla hem de konuşmalarıyla ortamı kirlettiklerini belirtir:⁹

"Bu adamlar oranın havasını pis, gasiyan verici bir tütün dumanıyla kirletiyor ve etrafa sükûnu bozan bir ses ve hareket gılteti yayıyordu."

"Bir Kadın Meselesi" adlı hikâye ise Sarioğlu Veli Bey'in bir gençlik hatırasına dayanır. Sarioğlu Veli Bey, kapatması Cemile'yi, bir işret meclisinde kendisine ihanet ettiğini düşünerek nasıl öldürdüğünü övünerek anlatır. Yazar, bir çiftlik ağası olan Sarioğlu Veli Bey'in vahşiliğini, caniliğini fiziksel görüntüsüyle de pekiştirmiştir. Çünkü "yarı köylü ve yarı şehirli" kıyafetiyle "çok tüylü, iri yarı, kırkını geçmiş"¹⁰ bir adam olan Sarioğlu Veli Bey, hareketleriyle de "uykudan uyanan bir hayvanı"¹¹ anımsatır.

Hikâyeler kitabındaki "Bulgar Köyünde Bir Gece" hikâyesinde Yakup Kadri, bir Bulgar köyüne gelen vergi memurlarını köylünün nasıl karşıladığını(!) anlatır. Etrafta domuzlar dışında bir canlıya tesadüf edilmezken köylülerin her biri bir yere saklanmıştı. Tahsildarlardan Şaban Ağa'nın köylüler için "Köpekler neredeyse gelirler, geceyi ormanda geçirecek değiller a"¹² demesi köylüleri bir "hayvan" olarak kabul ettiğini gösterir. Bunun yanı sıra bu Bulgar köyünün garip bir âdeti vardır: Akşam, erkekler kadınlarını, önem verdikleri misafirleriyle beraber yatırırken kendileri de yabancı gibi bir köşede yatarlar. Tahsildarların yan yana yattıkları bu kadınların çok kötü koktukları özellikle vurgulanmıştır:¹³

"Gayet fena kokuyorlardı. Şaban Ağa'nınkini bilmem, fakat benimki vücutça ihtimal çekilir bir güzel olmasına rağmen -çok uzun boylu, geniş kalçalı, iri kara gözlü bir kadındı, ve on altı on yedi yaşında ya var ya yoktu- pisliği tahammül edilir şey değildi." Bu hikâye Yakup Kadri'nin köye ve köylüye nasıl baktığını gösteren çarpıcı bir örnektir. Köyün kadınları kadar

⁹ Y. K. Karaosmanoğlu, *Bir Serencam*, İletişim yayınları, İstanbul 1998, s. 67

¹⁰ *age.*, s. 174.

¹¹ *age.*, s. 175.

¹² *age.*, s. 23.

¹³ Y. K. Karaosmanoğlu, *Hikâyeler*, Hzl. Niyazi Akı, İletişim yayınları, İstanbul 1999, s. 25.

bu Bulgar köyü de temizlikten yoksundur.¹⁴ "Köyün yollarında aylardan beri kalmış müteaffin su birikintileri var" dır.

"Bir Aşk ve İhtiras Faciası" adlı hikâyede Gaffar Ağa'nın karısının ölümünden sonra köyün biraz "şuh ve fettan" kadınlarından Necibe'yle evlenmesi anlatılır. Yazarın Necibe'yi tasvir edişi oldukça ilginçtir. Necibe'nin fiziksel özelliklerinin mükemmeliyeti ile kötü ahlâkı arasındaki zıtlık öne çıkarılmak istenmiştir. Hikâyenin kahramanı Necibe, diğer köylü kadınlarına nazaran temizdir; dişleri beyazdır, vücudu pürüzsüzdür, endamı düzgündür. Yazar bir bakıma onun isminin anlamını fiziksel özelliklerinde göstermeye çalışmıştır, diyebiliriz. Hikâyenin sonunda Necibe, uzun bir süreden beri kullanılmayan bir mandırada ölü bulunur. Mandıranın kokusu ile ceset kokusu birbirine karıştığı için buradaki koku da "tahammülfersa bir derecede" dir.¹⁵

Yakup Kadri, "Kadın ve Ukubet" adlı hikâyesinde de kocası askere gittikten sonra köy halkının ve kumalarının ağır muamelelerine, hakaretlerine maruz kalan Cennet'in köyden kovuluşunu anlatırken aslında kadının çaresizliğine, toplum tarafından ezilmişliğine yer verir. Cennet dış görünüş itibarıyla köyün diğer kadınlarına benzer, o da "çıplak ayaklı ve kırmızı donlu" dur¹⁶ ve onun da "çatlak ve siyah topukları"¹⁷ vardır. Yakup Kadri'ye göre köy kadınları bakımsız ve temizlikten yoksundur. Köy kadınlarında görülen bakımsızlık, kirlilik yaşadıkları mekânda da karşımıza çıkar. Çünkü yazara göre "sincabî Anadolu köyleri (...) her yerden uzak, mensi, metruk, muzlim ve mukassi" dir.¹⁸

Yakup Kadri'nin ilk hikâyelerinde, köye dair tasvirlerinde bir menfilik söz konusudur. Köylerin her yerden uzak oluşu, bu sebeple unutulmaya mahkûm oluşları, bu mekânı daha da kasvetli ve karanlık yapar. Nitekim "Sılada" hikâyesindeki evler de "hep siyah çatılı" ve "sıvasız" dır.¹⁹ Dolayısıyla köy evleri, dış görünüş itibarıyla köyün atmosferine uygundur.

"Milli Mücadele Dönemi" başlığı altında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Milli Savaş Hikâyeleri*'ni değerlendirebiliriz. Yazarın bu hikâyelerinde bambaşka bir Yakup Kadri ile karşılaşırız. Onun bu hikâyelerde köye ve köylüye kısmen hoşgörülü, merhametli ve iyimser yaklaşmasında Milli Mücadele'nin etkisi vardır. Milli Mücadele'yi destekleyen Yakup Kadri, Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunanlıların bölgede yapmış oldukları tahribatı incelemek üzere kurulan Tetkik-i Mezalim Heyeti'ne katılmıştır. Onun *Milli Savaş Hikâyeleri*

¹⁴ *age.*, s. 20.

¹⁵ *age.*, s. 145.

¹⁶ Y. K. Karaosmanoğlu, *Hikâyeler*, Hzl. Niyazi Akı, İletişim yayınları, İstanbul 1999, s. 132.

¹⁷ *age.*, s. 132.

¹⁸ *age.*, s. 131.

¹⁹ *age.*, s. 81.

adıyla yayınladığı hikâyeleri bu inceleme esnasında şahit olduğu olaylara dayanır. Nitekim kitabın sonundaki notta bunu açıkça ifade eder.²⁰

"Küçük hikâye adı altında neşrettiğim bu yazılar gerçek vak'alara müstenittir. Bunlar, açıktan açığa, doğrudan doğruya "Anadolu Hatıraları" serlevhasıyla çıkabilirdi. Fakat ben, onların bazılarını kendi arzu ve muhayyileme göre değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamıyla edebiyata malolmalarını müreccah buldum."

Milli Savaş Hikâyeleri'nin ilk hikâyesi "Ses Duyan Kız"dır. Hikâyenin kahramanı Emine, nişanlısını Balkan Savaşı'nda kaybedince üzüntüyle aklî dengesini kaybeder ve gapten sesler duymaya başlar. Hikâyede köylünün, bu kızı bir evliya mertebesine çıkardığı, kızın mezarını âdeta bir türbe hâline getirdiği anlatılır. Emine, önceki hikâyelerdeki köylü kadınlarına göre daha olumlu bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu köylü kızı güzeldir, akıllıdır, uzun saçları vardır, kendi gibi sesi de güzeldir, ilâhi okur. Hikâyenin geçtiği Garipler köyü de "az çok çıplak ve kayalık bir yar ortasında sıkışmış, ıssız ve melûl durur."²¹ Yakup Kadri diğer köyler gibi bu köyün de konum itibarıyla çıplak ve sessiz bir yerde bulunduğunu söylerken kullandığı sıfatlar daha olumludur. Özellikle köyün "melûl" durması, onun mahzunluğunu, yardıma ve korunmaya muhtaç oluşunu çağırır.

Düşman saldırısına uğrayan bir köyün durumuna yer verilen "İssız Köy ve Dilsiz Kız" adlı hikâyede düşman zulmü karşısında dehşete kapılmış bir genç kızın korkuyla aklını kaybettiği anlatılır. Yazara göre "âdemin ezeli bekçisi olan İsfenks"²² bu kızın bedeninde vücut bulmuştur. Bu kız "bir yabanî kedi"²³ tavrıyla kaçarak köye gelenlere kendini göstermek istemez. Kızın vücudu "sincabi" renkli, gözleri ise "iri, koyu ve güzel" vücudu da "yarı hayvanî, yarı insanî" özelliklere sahiptir. Yakup Kadri "Ceviz" adlı hikâyesinde de yine düşman saldırısına uğrayan bir köyün ve bu köyde yaşayan bir ailenin dramına yer verir. Köyü incelemeye gelen grubun karşısına çıkan çocuğun eli yüzü o kadar kirli, saçları o kadar uzamıştır ki bunun bir kız mı yoksa oğlan mı olduğu anlaşılmaz. Yazara göre bu çocuk "bir ürkek hayvan yavrusu"na benzer. Yazar bu hikâyede de düşmanın eziyeti, kötü muameleleri karşısında insanların, insanî özelliklerini kaybedip âdeta "hayvan"a benzediklerini söyler. Aynı zamanda düşman saldırısına uğrayan bu iki köyün de diğerlerinden farkı yoktur. Sessizlikleriyle "ıssız virane"yi andıran bu köyler aslında "taş yığınlarından ibaret"tir.

²⁰ Y. K. Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikâyeleri*, İletişim yayınları, İstanbul 2006, s. 126.

²¹ *age.*, s. 13.

²² *age.*, s. 32.

²³ *age.*, s. 32.

Etraftaki hayvan leşleri, köylere hâkim olan yanık kokusu Yakup Kadri'yi rahatsız etmez ve kötü koku duymaya alışmış biri gibi davranarak bu kötü kokudan etkilenmediğini belirtir.²⁴

"Vardığımız köyün methalinde bir bulanık su birikintisi var ki, hayvan leşleriyle doludur. Burnumuz artık koku almıyor; fakat altımızdaki atlar henüz bizden daha çok hassastır; yanı başlarındaki leşleri hisseder etmez, birdenbire dolu dizgin koşmaya başlıyorlar."

Yakup Kadri "Hüseyin Çavuş" adlı hikâyesinde ise zamanında Balkan Harbi'ne, İstiklâl Savaşı'na katılan elli beş yaşındaki Hüseyin Çavuş'un savaştan sonraki hayatına değinir. Anadolu'nun işlek bir yolu üzerinde han işleten Hüseyin Çavuş, hanın temizliğine, düzenine karşı ilgisizdir, gelen misafirlere karşı "abus ve haşin"dir. Hikâyede bunun sebebi memleketin düşman elinde olmasına dayandırılır. Hüseyin Çavuş'un hanı da diğer köy hanları gibi düzen ve temizlik açısından bakımsız ve kirlidir. Yakup Kadri, önceki hikâyelerindeki mekân tasvirlerinde anlatma yöntemini kullanır ve çarpıcı sıfatlarla dolu tasvirler yaparken, "Hüseyin Çavuş" adlı hikâyesinde hanın bakımsızlığını ve temizlikten yoksun oluşunu diyalog şeklinde vererek tasvirin o sert anlatımını biraz olsun kırmıştır.

Babasını savaşta kaybeden ve evin bütün geçimini üstlenen on dört yaşındaki bir köylü çocuğunun hayatına yer verdiği "On Dört Yaşında Bir Adam" hikâyesinde Yakup Kadri, köylü çocuğunun sorumluluğunu ve çalışkanlığını ön plana çıkarır. Bu çocuğun üstü başı temizdir, hâl ve hareketlerinde büyük bir adam tavrı vardır. Yazar, bu hikâyede köy yollarının bozukluğundan, gidilebilecek doğru düzgün bir yolun bulunmayışından, köyün merkeze olan uzaklığından şikâyet eder. Yakup Kadri, Anadolu yollarının karmaşık, dönemeçlerinin fazla olduğuna "Garip Bir Benzeyiş" adlı hikâyesinde de yer verir.

"Köyünü Kaybeden Kadın" hikâyesinde ise köyü düşman istilâsına uğrayan bir kadının dramı anlatılır. Düşmandan kaçarken hem ailesini hem aklını hem de yolunu kaybeden kadın, tekrar köyüne dönmek için hükümetten yardım ister. Yazara göre bu kadının üstüne başına bakıldığında onun bir "çalı"dan hatta "bostan korkuluğu"ndan bir farkı yoktur. Fakat yine yazara göre bu benzetme, kadın için bir hakaret, bir haksızlık olur. Çünkü savaşın getirdiği açlık ve sefalet, insanları bu duruma düşürmüştür.²⁵ "Üzerine muhtelif renkte birçok bez ve kumaş parçaları takılmış bir tutam çalıya benziyordu. Vâkıa, onun için, doğrudan doğruya, bir bostan korkuluğu gibi idi, demek daha muvafiktir; fakat, buna gönlüm razı olmuyor; böyle bir teşbih, ona karşı, belki bir hakaret teşkil eder. Köyünü kaybetmiş bir

²⁴ *age.*, s. 100.

²⁵ *age.*, s. 111.

kadından, vücudu bir diken gibi kurudur ve aynı zamanda üstü başı paçavralara bürülüdür, diye neden hakaretle bahsedeyim?"

Aynı şekilde "Muhacir Kerim Ağa" hikâyesinde de Kerim Ağa "beyaz -fakat temizlenmemiş tiftik gibi beyaz- saçları, rengi atmış, kenarları yağlı bir fes" ile karşımıza çıkar. Onun bu kirliliğine, bakımsızlığına sebep yine savaş ortamıdır, savaşın getirdiği yoksulluk ve kıtlıktır.

Yakup Kadri, hayalindeki köyü "Gizli Posta II" adlı hikâyesinde karşımıza çıkarır. "İnkılâbın ilk senesi"nde edebiyat âleminde tanınmış bir şair olan hikâyenin kahramanı, alafranga hayat tarzına alışkın biri olarak, Paris'e gitmeye karar verir. Fakat Paris'te umduğunu bulamaz ve yurda dönüşte babasının çiftliğine yerleşerek bütün enerjisini buraya vakfeder. Batılı yaşam tarzına alışkın olan bu şair, artık bir köy ağası olmuştur. Kahraman-anlatıcı, arkadaşına yazdığı mektupta köy hayatından büyük bir zevkle bahsederken, kendini burada mutlu ve huzurlu hisseder:²⁶ "Kendi yerimizde ve kendi yuvamızda iki avare, iki serseri kuş idik. Her sabah, yatağımın içinde gözlerimi açınca: 'Yarabbim, Yarabbim; bugünü de nasıl geçireceğim?' diye, bir tarafım ağrıyormuşçasına, inliyordum. Günün birinde bu ıstırabım o kadar çoğaldı ki âdeta kendimi kaybettim ve şaşkınlığımdan hiç hatırıma gelmeyen bir şeyi yaptım; gidip babamın çiftliğinde çalışmak! Sen, ben İstanbul'dan çıkacağım gün acı acı gülüyordun: 'Anadolu'da çiftlik hayatı mı? Muhakkak hiç tahammül edemezsin!' diyordun.

"Kardeşim, yedi sene var ki buradayım. Vâkıa ilk zamanlar hayli azap çektim; vücudum, ruhum iyice hırpalandı. Fakat, arkamda bıraktığım âlemden gözüm o kadar yılmıştı ki dişlerimi sıktım ve kendimi toprağa, suya ve hayvanlara, otlara verdim. Evvelâ geldiğim zaman, bir ahırdan farkı olmayan çiftlik binasını bir sene içinde bir küçük şato hâline soktum; bunun yanında bir ufak göl vardı ki içinde mandalar yıkanır ve atlar sulanırdı; suyu bulanıktı. O, şimdi, berrak ve parlaktır. Çiftliğin tâ ortasından bir ince ırmak geçer. Ben geldiğim vakit bunun kenarı çırçıplaktı; şimdi orada bir sürü meşe fidanlarından bir korucuk peydah olmaya başlıyor ve tarlalar şimdiye kadar görmedikleri bir feyz ve berekete mazhar oldular. Ben ise ayaklarımda çizme, elimde kamçı, daima at üstünde dolaşan, benzi yanık, tıraşı uzamış, elleri nasırlaşmış bir köy ağasıyım. Harp esnasında, köyün bütün delikanlıları asker oldular. Ben ihtiyarlar ve kadınlarla kaldım. Gidenler için çalıştım. Vâkıa ben de gitmeli idim. Fakat toprak beni bırakmadı; onda bir ağaç gibi dikiliyim. O bana kuvvetli usaresinden veriyor. Ben onu gölgem altında barındırıyorum.

²⁶ *age.*, s. 145-146.

Kardeşim bu satırları sana yazıyorum ki azaplı ruhlar için selâmet yolunun en umulmayan yerde olduğunu bilesin diye! Saadet ne şöhrette, ne sefahette, ne de uzlettedir. Saadet toprağını ve iklimini bulmaktadır. Eğer sen hâlâ bıraktığım karanlık ve dar yerde isen bil ki, müsbet sâyin dışında her şey boş ve meyve vermeyen her faaliyet bir ıstırap kaynağıdır.”

Yakup Kadri “Gizli Posta II” hikâyesinde aslında hem köyü hem de köylüyü değiştirmiştir. O, bir ahırdan farkı olmayan çiftliği bir “şato”ya dönüştürürken, mandaların yıkandığı bulanık gölü de masmavi bir göl yapmıştır. Bunun yanı sıra hikâyede köylünün yerini şehirli bir kahramanın alması da anlamlıdır. Bu şehirli kahraman, ayaklarında çizme, elinde kamçı, daima at üstünde dolaşarak işlerini görür. Nitekim Yakup Kadri, nasıl bir köyün hasretini çektiğini, karşısında nasıl bir köylü görmek istediğini bu hikâyesinde somutlaştırmıştır.

Yazarın köye ve köylüye dair görüşlerinde *Yaban*’a gelinceye kadar birtakım değişiklikler olmuştur. Özellikle *Milli Savaş Hikâyeleri*’ndeki Yakup Kadri ile *Yaban*’daki Yakup Kadri çok farklıdır. Bunda memleketin içinde bulunduğu sosyal ve siyasi ortamın etkisi büyüktür. İşgal altındaki bir memlekette halk özellikle köylüler eleştirilemezdi. Yakup Kadri de bu düşünce ile *Milli Savaş Hikâyeleri*’nde köylülere kısmen ılımlı, sevecen yaklaşmış, ifadelerinde onlara duyduğu merhameti, acıma duygusunu hissettirmeye çalışmıştır. Fakat hikâyelerin satır araları dikkatle incelendiğinde *Yaban*’daki Yakup Kadri’yi görebiliriz.

Yakup Kadri’nin “Milli Mücadele Sonrası”nda ele alacağımız eseri *Yaban*’dır. Yakup Kadri, 1932’den sonra Mustafa Kemal’in inkılâplarını halka benimsetmek amacıyla kurulan Kadro’daki yazılarında farklı bir tutum içine girmiştir. 1932 yılında yazdığı *Yaban* romanında da köye, köylüye ve köy hayatına olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. O dönemde Yakup Kadri dışında Ahmet Haşim, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi Anadolu’yu gören diğer aydınlar da köy ve köylüye ait izlenimlerinde Yakup Kadri ile aynı fikri paylaşırlar: “Anadolu külliye temizlikten mahrumdur” ve “bir tezek memleketi”dir.²⁷

Romanın geçtiği köy, konum itibarıyla Haymana Ovası’nın ortasında, Porsuk Çayı’nın yanı başındadır. Porsuk Çayı, bir yer sarsıntısının açtığı “uzun, yilankavî yarık gibidir”, suyu “bir cerahat gibi ılıktır” ve çayın balçığı “leş gibi kokar”.²⁸ Çayın etrafındaki tepeler ise “birer

²⁷ Sabahattin Çağın, “Sadece Yakup Kadri mi?”, *Dergâh*, Ekim 2007, C. XVIII, S. 212, s. 20-22.

²⁸ Y. K. Karaosmanoğlu, *Yaban*, İletişim yayınları, İstanbul 1998, s. 46, 60.

urdu". Yazara göre köy, "bu çirkin, galiz tabiat ortasında"dır.²⁹ Yakup Kadri'nin, köyün coğrafi konumu ile ilgili tespitleri bütünüyle olumsuzdur. Bunun yanı sıra bu köy, bir çöl ortasında donmuş kalmış gibidir, zaman ve mesafe kavramı sanki ortadan kalkmıştır. Köydeki ağaçlar bile "ne sünepe, ne miskin, ne biçare"dir.³⁰ Yazara göre köyün tek yaşam belirtisi saman ve tezek kokularıdır. Köy, "bataklıkta bir uyuz manda gibi" kokar ve köy hayatının en zor tarafı da "temizlik"tir. Köydeki kuyunun, çeşmenin başında abdest alan ihtiyarlar, evlerine su taşıyan kızlar, çamaşır yıkayan kadınlar vardır. Yakup Kadri bu manzaraya dair "Hatta çok kere, yenilecek şeylerin; çocuk bezleri, kirli don ve gömleklerle bir arada çalkalandığı da olur."³¹ derken "pisliğin köylülükten o kadar ayrılmaz bir vasıf" olduğuna inanır. Romanın kahramanı Ahmet Celâl'in her gün tıraş olması, dişlerini fırçalaması, saçlarını taraması bile köylüler tarafından yadırganır.

"Gerçekten, bir eski Hitit harabesine benzeyen bu köyde, insanların, toprak altından henüz çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne?"³² diye soran yazar, hem köyün ilkel yaşayışına hem de köydeki insanların çoğunun sakat oluşuna değinir. Nitekim Ahmet Celâl, bu köye ilk geldiğinde sağ kolu olmadığını farkına varılmasını, kendisine merhamet gösterilmesini ister, fakat "bu illet ve sakatlık yuvasında" kimse onun kolsuz olduğunun farkına varmaz. "Bu dikenlerin",³³ "bu balçıktan insanlar"ın³⁴ arasında o, bir yabancısıdır, bir yabandır. Yazara göre köy çocukları da sanki "yüzlerine, kırk yaşında bir adam maskesi takmış (...) kederli cüceleri"³⁵ anımsatır, onlar köyün çöplüğünde, süprüntülerin içinde köpek enikleriyle beraber oynarlar. Köy çocuklarına bakışını Mehmet Ali'nin çocuğunun şahsında gösterir.³⁶ "Küçük insan yavrusu ayaklarının ucunda, yarı toprağa karışmış, döğlek cinsinden sürüngen bir nebat gibidir. Kımıldadıkça bir büyük solucan kümesini andırıyor. Her ne tarafından bakılsa bir ana karnından çıkmış olmaktan ziyade topraktan bitme şeylerden biri hissini veriyor."

Yakup Kadri, köy kadınları hakkında:³⁷ "Çoğu biçimsiz, bücür, yusyuvurlak veya lüzumundan fazla iri olmakla beraber aralarında kat kat kumaş yığınlarına rağmen, insana narin, körpe ve tombul hissini veren vücutlar da yok değil. Fakat bunların ellerine, ayaklarına

²⁹ *age.*, s. 47.

³⁰ *age.*, s. 60.

³¹ *age.*, s. 42.

³² *age.*, s. 48-49.

³³ *age.*, s. 66.

³⁴ *age.*, s. 87.

³⁵ *age.*, 55.

³⁶ *age.*, s. 106.

³⁷ *age.*, s. 51

bakılınca o hafif tatlı his hemen dağılıveriyor” derken köy kadınının vücut yapısının biçimsiz ve şekilsiz olduğunu vurgular. Ona göre köy kadını aynı zamanda kötü de kokar. Nitekim Yakup Kadri, Mehmet Ali'nin annesi Zeynep Kadın'ı tasvir ederken: “Eli ayağı, bir ağacın henüz topraktan sökülmüş kökleri gibidir ve bilirim ki, vücudu, bir meşe kütüğü kadar sağlamdır”³⁸ der ve kafasının “küçük bir kaya parçasını”³⁹ andırdığını söyler. Yakup Kadri, bu benzetmesiyle Zeynep Kadın'ın fizikî olarak sert ve kaba görünüşünü ve fakat aynı zamanda güçlü, kuvvetli oluşunu vurgular. Zeynep Kadın'ın dış görünüşüne paralel olarak konuşması da “çalı gibi sert ve dikenli”dir.⁴⁰

Ahmet Celâl'in yardımcılığını yapan Emeti Kadın da fiziksel özelliği bakımından “meşe kütüğünü andıran kalın bir kadındır” ve “yüzü o kadar çiçek bozuğudur ki, cepheden bakıldığı vakit karnabahar göbeğini andırır ve bu karnabahar bir kasırga esnasında, bir bostandan henüz koparılmış gibi toprak ve çamurla bulanmıştır.”⁴¹ Ahmet Celâl'in bir gün “Emeti Kadın, sen hiç yüzünü yıkamaz mısın?” sorusuna karşılık “Ay oğul, hiç vaktim olmuyor ki” der. Hiç yüzünü yıkamayan Emeti Kadın, diğer köylü kadınları gibi temizlikten yoksundur.

Köy kadınları içerisinde Cennet, diğerlerine benzemez. Hafifmeşrep bir kadın olan Cennet, uzun boylu, alımlı ve süslüdür.⁴² “Cennet, levent, gelgelli, kahkahası bol ve keskin bakışlı bir kadındır. Kaşlarına rastık çeker ve ellerine kına yakar.(...) Kulaklarında küpeleri vardır. Boynunda küçük Mahmudiye altınları dizi dizi parlıyordur. Göğsünün birkaç düğmesini mahsus açık bırakmıştır.” Yakup Kadri'nin hikâyelerinde de böyle “çapkın” karakterli köy kadınlarına tesadüf ederiz. Cennet'in de “Bir Kadın Meselesi”ndeki Cemile'den veya “Bir Aşk ve İhtiras Faciası”ndaki Necibe'den bir farkı yoktur.

Köy kadınları arasında Emine'nin özel bir yeri vardır, Ahmet Celâl'in ona bakışı farklıdır. Giyimi kuşamı ile diğer köy kızlarına benzese de onun “sedef” gibi “iri beyaz” dişleri vardır, “alaca donunun altından (...) çıplak ayakları her şeye rağmen uzun, narin ve küçük” görünür. Fakat elleri bir İstanbullu hanımın elleri gibi beyaz, yumuşak, güzel kokulu olmayıp, katı ve sert derilidir. Yakup Kadri'nin Emine hakkındaki benzetmelerinde, tasvirlerinde Ahmet Celâl'in beğenisi, sevgisi söz konusudur. Ona “Dulcine” ismini koyan Ahmet Celâl, onu hâl ve hareketlerinden ötürü bazen “bir yabani çiçek”e bazen de bir “körpe

³⁸ *age.*, s. 54.

³⁹ *age.*, s. 187.

⁴⁰ *age.*, s. 74.

⁴¹ *age.*, s. 131.

⁴² *age.*, s. 68, 70.

geyik"e benzetir. O, aslında "bir dağ gülü"dür. Fakat Emine, İsmail'le evlendikten sonra "(...)temizlenmeyecek surette kirlenmiştir. Tazelenmeyecek derecede çürümüştür, kokmuştur."⁴³

Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail, on dört yaşında olmasına rağmen vücutça gelişmediği için bir "cüce"ye benzer. Hatta yazar, Emeti Kadın'ın torunu Hasan ile İsmail'i karşılaştırırken, Hasan'ı "körpe bir çocuk"a İsmail'i de "bir kart cüce"ye benzetir.⁴⁴ "Bostan korkuluklarının en biçimsizine" benzeyen İsmail, hareketleriyle bir "salyangoz"u çağrıştırırken görünüş itibarıyla "daha on yedisine varmadan dişleri dökülmüş, yüzü buruşmuş" bir ihtiyara benzer.

Köyün zenginlerinden Salih Ağa ise kılık kıyafet itibarıyla bir dilenciden farksızdır. Çorap giyme alışkanlığı olmadığı için "kara ve çatlak topuklu ayakları"⁴⁵ her zaman ortadadır. Hareketleriyle bir "sansar"ı andıran Salih Ağa, tarla meselesinden dolayı tartıştığı Ahmet Celâl'i "kara, seyrek dişleri" ile "bir hayvan gibi ısırma çalışır."⁴⁶

Köye şifa dağıtmaya gelen Şeyh Yusuf'un da köylülerden bir farkı yoktur:⁴⁷ "Sırtında eskiden yeşil olduğu belli bir cüppe (...) Üstü başı, sakalı o kadar kirli ki, -yanına yaklaşmaya hacet yok- kapıdan itibaren bir teke gibi" kokar. Fakat köylüler bu "dişsiz ihtiyar teke"ye hizmette kusur etmezler.

Ahmet Celâl, Mehmet Ali'nin evinden ayrılıp yeni bir eve geçince ölen annesini anımsar:⁴⁸ "Ey beyaz hayalet; senin burada ne işin var? Bu çakılların üzerinde yürüyemezsin. Bu rendelenmiş tahta kapıya elini dokunduramazsın. Bu taştan sert kerevette oturamazsın. Burası, pis ve lizol kokuludur. Ocağın içinde gördüğün bu kara yığınlar, adını yalnız darbu mesellerde işittiğin "tezek" denilen bir şeyin külleridir. Sana kıyamam, benim daima temiz, titiz ve sabun kokan beyaz anneciğim! Seni burada bir saniye alıkoyamam." Bu cümleler, âdeta Yakup Kadri'nin hatıralarında ayrıntılarıyla anlattığı annesini hatırlaması gibidir.

Yaban romanında köye, köy hayatına ve köylüye dıştan bakan ve onu dış görünüşüyle değerlendiren Yakup Kadri, köyün ve köylünün iç dünyasına vâkıf olmak istemez. Çünkü ona göre bu mekân ve insanlar, ruhlarına girilmeyecek kadar kirlidirler, pistirler. Kitabının ikinci baskısının önsözüne yazdığı "Barbarların Yaktığı Köyler Ahalisine" adlı yazısında Anadolu köylüsünden af dileyen bir tavır takınsa da yazının satır aralarında yine iki tarafın

⁴³ *age.*, s. 135.

⁴⁴ *age.*, s. 132.

⁴⁵ *age.*, s. 44.

⁴⁶ *age.*, s. 91.

⁴⁷ *age.*, s. 64.

⁴⁸ *age.*, s. 119.

farklılıklarına yer verdiği görülür. Yakup Kadri, köylülere hitaben "siz o viraneler içinden, göçmüş neslin cehennemden dönen hortlakları (...) siz benim için yerin dibinden çıkmış müstahaselersiniz"⁴⁹ derken Anadolu köylüsüne dair düşüncelerinde yine olumsuzdur.

Sonuç olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu ilk hikâyelerinde Anadolu köylüsü ve köy hayatı hakkında olumsuz bir tavır sergilemiş Milli Mücadele yıllarında bu tavrından kısmen uzaklaşmıştır: "Bunda tabii yazarın, savaşlar dolayısıyla insanımızı daha yakından tanınmasının rolü olmuştur. (...) çoğu zaman da yazarın Refik Halit ve Halide Edip'te olduğu gibi Anadolu insanıyla beklenen ölçüde bir yakınlaşma veya sevgi dolu bir kaynaşma içinde olmadığını belirtmemiz gerekir."⁵⁰ *Yaban* romanında ise önceki tavrına geri dönmüştür. *Yaban*'da da köy, mekân olarak "metruk ve mukassi"dir; köylüler fiziksel görünüşleri bakımından bazen hayvana bazen de ilkel insanlara benzer, bunların çoğu sakattır, temizlikten yoksundurlar özellikle köy kadınları kötü kokar, ayakları çıplak, topukları çatlaktır; köy hayatındaki en büyük sorun ise "temizlik"tir, çeşmelerde çamaşır ile sebzelerin bir arada yıkanması, insanların aynı kaptan yemek yemesi, kış için evlerin tezekle sıvanması vb. Kısacası Yakup Kadri'nin köylülere ve köy hayatına bakışı sosyal olaylara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Fakat temelde bu bakışın olumsuz olduğu ve bu olumsuzlukta da temizlik meselesinin belirleyici bir yeri bulunduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Fazıl Gökçek, "Yaban Romanında Yabancılaşma", *Türk Yurdu*, S. 168, Ağustos 2001, s. 33-38.
- Hasan Âli Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim yayınları, İstanbul 1989.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Anamın Kitabı*, İletişim yayınları, İstanbul 2005, s. 12.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Bir Serencam*, İletişim yayınları, İstanbul 1998, s. 67
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, İletişim yayınları, İstanbul 2003.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Hikâyeler*, Hzl. Niyazi Akı, İletişim yayınları, İstanbul 1999.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Milli Savaş Hikâyeleri*, İletişim yayınları, İstanbul 2006.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Yaban*, İletişim yayınları, İstanbul 1998.
- Akı, Niyazi, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan, Eser, Fikir, Üslup*, İletişim yayınları, İstanbul 2001.
- Huyugüzel, Ö. Faruk, "Yakup Kadri'nin Hikâyelerinde Anadolu", *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1989, s. 113-114.
- Çağın, Sabahattin, "Sadece Yakup Kadri mi?", *Dergâh*, Ekim 2007, C. XVIII, S. 212, s. 20-22.

⁴⁹ *age.*, s. 26.

⁵⁰ Ö. Faruk Huyugüzel, "Yakup Kadri'nin Hikâyelerinde Anadolu", *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Üniversitesi yayınları Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1989, s. 113-114.

H. Harika Durgun, "Yakup Kadri'nin Eserlerinde Anadolu İnsanı ve Temizlik Sorunu, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/2, "Kültür Tarihimize Hamam", 134-147.

Uğurcan, Sema, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları ile Romanları Arasındaki Münasebet", *Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul 1989, s. 205-218.